Způsoby užívání učebních materiálů a studijní zvyky vysokoškolských studentů

The ways of use of learning resources and study habits of university students

Zuzana SIKOROVÁ, Iva ČERVENKOVÁ

Abstrakt: Kvantitativní šetření se pokusilo nalézt odpovědi především na následující výzkumné otázky: Jaké učební materiály používají studenti učitelských oborů při přípravě na zkoušku nebo zápočtový test? Jaké faktory ovlivňují to, které učební materiály student zvolí? Jakým způsobem studenti učební materiály používají? Jaké postupy studenti používají, když se učí z textu? Cílem příspěvku je prezentovat výzkum zaměřený do oblasti užívání vysokoškolských učebních materiálů. Česká pedagogická literatura téma užívání vysokoškolských učebních materiálů téměř zcela opomíjí. V zahraničí se v rámci širokého výzkumného pole vysokoškolské pedagogiky mnoho studií zabývá také vyučovacími a učebními zdroji, ale spolehlivá teoretická východiska v této oblasti chybí. Opíráme se proto především o syntézu závěrů studií, které jsme zmapovali, a to ve vztahu ke třem tematickým proudům, které jsme v rámci výzkumu užívání vysokoškolských studijních materiálů identifikovali. Výzkumný design šetření je kvantitativní, založený na dvou typech dotazníků: "Užívání studijních materiálů u studentů učitelských oborů" (USM) je nástroj vlastní konstrukce, zaměřený na frekvenci a způsoby užívání materiálů, a standardizovaný britský dotazník ASSIST, zjišťující přístupy k učení. Výzkum, který jsme provedli na vzorku 299 studentů učitelských oborů Ostravské univerzity v Ostravě, ukázal, že existují statisticky významné rozdíly v některých dílčích aspektech užívání učebních materiálů mezi studenty tří fakult Ostravské univerzity, stejně jako v případě stupně a typu studia.

Klíčová slova: studijní materiály; vysokoškolské vzdělávání; vysokoškolské učebnice

Abstract: The qualitative study was carried out to answer the following questions: What learning resources do teacher students use when preparing for exams and tests? What factors influence the selection of resources? In what specific ways are the learning resources used? What methods do the students apply when learning from the resources? The paper presents a part of the investigation aimed at the issue of study habits related to the use of learning resources. The topic of higher education study resources is rather neglected in Czech educational research. International higher education research incorporates many small-scale studies focused on the issues of resources, but reliable theoretical background is not still available. Therefore, the theoretical background of the study is based mainly on the synthesis of conclusions of many studies we had reviewed. Three main topic areas have been identified and described. In the investigation carried out among 299 University of Ostrava students, two questionnaires were applied: "Use of Study Resources Questionnaire" and standardized ASSIST (Approaches and Study Skills Inventory for Students) focused on approaches to learning. The research results showed the differences in some aspects of resources use between the students from three faculties, undergraduate and graduate students and full-time and part-time students as well.

Etické a sociální aspekty v oblasti vzdělávání a pedagogickém výzkumu. Sborník z XXIII. ročníku konference České asociace pedagogického výzkumu, konané ve dnech 16. – 18. září 2015 v Plzni

Key words: teaching and learning materials; higher education; higher education textbooks

1 Úvod

Studijní materiály, které jsou na českých vysokých školách používány, mají různorodý charakter. Neexistuje ani jednotný názor na to, které jsou pro užívání vhodnější, relevantnější nebo efektivnější. Obecně jsou studentům doporučovány ověřené odborné zdroje. Nejčastěji se vysokoškolský učitel opírá o publikace autorit v daném oboru, případně doporučuje vlastní vydané materiály, většinou skripta. Do značné míry je pak nabídka titulů pro studium vymezena sylabem konkrétního vyučovacího předmětu.

Skutečnost, jak se studijními materiály vysokoškolští studenti pracují, zůstává utajena. V příspěvku se soustředíme na to, jaké jsou studijní zvyky studentů vysokých škol, konkrétně studentů učitelských oborů tří fakult Ostravské univerzity. Zajímá nás, ze kterých zdrojů studenti učební materiály získávají, jaký je jejich obvyklý počet, forma a jaký časový plán práce s těmito studijními materiály při přípravě na zkoušku nebo zápočtový test obvykle volí.

Výzkum, který tento příspěvek prezentuje, vychází z širšího studia vysokoškolské přípravy studentů, zaměřeného na užívání textových materiálů. Navazujeme na prvotní zjištění, kterými se nám podařilo identifikovat, jaké studijní materiály frekventanti učitelských oborů na Ostravské univerzitě používají a jakým stylem se z nich učí (in Malach & Sikorová, 2014). Následně, a tím se zabývá tento příspěvek, chceme analyzovat studijní zvyky, které výběr konkrétního učebního zdroje podmiňují. Budeme srovnávat, zda se tyto studijní zvyky liší s ohledem na typ a formu studia, případně fakultu, na níž oslovení respondenti studují.

K provedení podobného výzkumu nás vedlo několik motivů. Především jsme si jako vysokoškolští učitelé uvědomili, že nemáme dostatek informací o tom, jaké studijní materiály jsou pro naše studenty učitelských oborů a oborů se zaměřením na vzdělávání k dispozici. Dále nemáme ověřeno, zda a jakým způsobem s materiály studenti pracují. Během zkoušení pozorujeme, že studenti mnohdy nedokážou vystihnout podstatné myšlenky textu a že s textem individuálně nepracují. Není výjimkou, že se na státní závěrečné zkoušky připravují ze sekundárních zdrojů nebo neověřených materiálů. Příznačné je rovněž mechanické učení se za účelem vykonání zkoušky nebo zápočtového testu bez snahy porozumět podstatě problému. A v neposlední řadě nás trápí také nejasné třídění odborných studijních materiálů.

2 Současný stav výzkumu užívání studijních materiálů vysokoškolskými studenty

Jestliže o způsobech užívání učebnic a učebních materiálů v českých školách máme nedostatek relevantních informací, pak v případě vysokoškolských zdrojů tento typ bádání prakticky chybí. Avšak zejména v souvislosti s důrazem na zvyšování kvality výuky je nutno ptát se, jaké tištěné nebo elektronické učební materiály studenti vysokých škol používají a jak s nimi pracují.

2.1 Hlavní směry výzkumu užívání studijních materiálů studenty vysoké školy

Na základě intenzívního rozvoje vysokoškolské pedagogiky vznikají v zahraničí studie, které mapují užívání učebních materiálů ve vysokoškolské výuce a mimo ni. Tyto výzkumy jsou soustředěny okolo tří tematických proudů.

První skupina výzkumů se snaží komparovat efektivitu používání tištěných a digitálních zdrojů (Kujawski, 2011; Lea & Jones, 2011; Rockinson-Szapkiw et al., 2013 aj.). Např. ve výzkumu A. Kujawski (2011) bylo studentům psychologie zadáno nastudovat konkrétní kapitolu pomocí tištěného nebo digitálního textu. Následně byl studentům zadán didaktický test. Ten však neprokázal významné rozdíly v jejich vědomostech ve srovnání s vybranou verzí. Autorka testování ještě zopakovala, ale opět nebyla zjištěna závislost mezi typem studijního materiálu a dosaženými výsledky v testu.

Dalším výzkumným proudem je sledování motivace vysokoškolských studentů ke studiu učebních materiálů (Berry, 2011; Vandsburger & Duncan-Daston, 2011; Horsley, Knight & Huntley, 2010). Např. autorky Vandsburgerová a Duncan-Dastonová (2011) poukazují na nízkou motivaci studentů k učení se z vysokoškolských učebnic. Připomínají výzkumy, které dokládají, že studenti mnohdy jednají utilitárně a učí se jen kapitoly, které očekávají u zkoušení. Odkazují na studii Podolefskeho a Finkelsteina (2006), jež sice odhalila, že vysoké procento studentů si doporučenou literaturu koupilo (97 %), nicméně jen 41 % si příslušné kapitoly z knihy před přednáškou pravidelně četlo. Studenti dokonce mínili, že jim ke zprostředkování učiva může stačit pouhá přítomnost ve výuce (Podolefsky & Finkelstein in Vandsburger & Duncan-Daston, 2011).

Třetí proud výzkumů vysokoškolských materiálů se týká porozumění čtenému a užívaným strategiím při učení se z textu (Durwin & Sherman, 2008; Gurung & Landrum, 2012; Horsley et al., 2010). Metaanalýzy ukazují, že autoři dospívají k podobným závěrům. Porozumění textu není závislé na typu používaného materiálu. Spíše se přiklánějí k tvrzení, že zvolené učební strategie žáci modifikují na základě toho, co očekávají u zkoušení nebo v testu. Zjišťování přístupu k učení vysokoškolských studentů se aktuálně věnovali také Sikorová a Malach (2014). Pomocí dotazníkového šetření studentů učitelských oborů na Ostravské univerzitě zjistili, že v daném vzorku převažovali studenti s hloubkovým přístupem k učení (53 % respondentů). Pouze u 13 % studentů byl diagnostikován povrchový přístup.

2.2 Druhy užívaných studijních materiálů

Za tradiční textové pomůcky studentů vysokých škol bývají považovány *vysokoškolské učebnice* a *vysokoškolská skripta*. Zatímco učebnice tvoří obsahové jádro pro zvládnutí konkrétního vysokoškolského kurzu a jsou obvykle uváděny jako základní literatura předmětu, skripta bývají mnohdy zestručněným a přehledně uspořádaným výtahem několika jiných zdrojů. Didaktické zpracování skript většinou podléhá úzu konkrétní instituce, pod jehož hlavičkou skripta vznikají. Znamená to, že jejich podoba bývá různorodá jak po stránce obsahové, tak formální. Typickým trendem je dnes vznik digitálních verzí těchto studijních textů.

Dalším častým zdrojem, který slouží studentům při přípravě na zápočtový test nebo na zkoušky, je *odborná kniha,* tzv. monografie. Odborné knihy nejsou primárně určeny k výuce studentů, čemuž odpovídá i jejich výstavba (tyto typy textů nemusí obsahovat příslušné učební aparáty a strukturní prvky). Na druhou stranu jejich fundované pojednání o problému může efektivně rozšiřovat tematické okruhy realizované v přednáškách.

V poslední době se setkáváme s tím, že studenti při své přípravě ve velké míře užívají materiály nepublikované, neověřené nebo nejasného původu. Ty pak považují za dostatečný zdroj přípravy ke zkoušce nebo k zápočtovému testu. Běžným jevem je *společné zpracování výukových okruhů ze sylabu*, eventuálně *zprostředkování* takto zpracovaných materiálů studentům nižších ročníků. Původní autorství je pak nedohledatelné a učební téma mnohdy zkresleně zachycené.

Nezanedbatelné je rovněž využívání *zápisů z přednášek učitele* jakožto výhradního studijního zdroje. Mnohdy se od posluchačů kombinovaných forem studia dozvídáme, že vyučující své materiály studentům aktivně zasílá nebo je nabízí ke sdílení. Důvodem je malý počet dostupných kusů příslušné literatury nebo vysoká pořizovací cena základních odborných publikací. Naopak *odborné články* nebo studie publikované v zásadních periodicích jsou při přípravě studentů na zkoušku nebo zápočtový test opomíjeny.

V první etapě vlastního výzkumného šetření, na něž nyní navazujeme, jsme zjišťovali, z jakých textových materiálů se studenti učitelských oborů na Ostravské univerzitě připravují ke zkoušce nebo k zápočtovému testu. Celkem jsme identifikovali 11 studijních materiálů. Podle *typu* obsahového zaměření a relevantnosti zdroje jsme je následně klasifikovali do čtyř skupin:

- Skupina 1 − odborné/vědecké publikace: monografie / odborné knihy; slovníky a encyklopedie; odborné články;
- Skupina 2 − didakticky zpracované publikace: skripta; vysokoškolské učebnice; studijní opory pro distanční vzdělávání;
- Skupina 3 − texty zpracované učitelem a studenty: prezentace učitele; otázky/okruhy ke zkoušce společně vypracované studenty; vypracované otázky/okruhy, získané od spolužáků (např. z vyšších ročníků); poznámky z přednášek a seminářů;
- Skupina 4 − Wikipedie a další neověřené zdroje.

Nejfrekventovanějšími studijními materiály byly texty ze skupiny 3, konkrétně texty zpracované učitelem a studenty.

3 Metodologie výzkumu

Na tomto místě prezentujeme jednu část širšího výzkumu, jenž se zabývá přípravou vysokoškolských studentů učitelských oborů Ostravské univerzity v Ostravě k zápočtovému testu a na zkoušky. Kompletní výzkum užívaných studijních materiálů se soustředí na zmapování čtyř oblastí. Naším cílem je:

1. Identifikovat frekvenci a oblibu studijních materiálů.
2. Zjistit faktory, které ovlivňují výběr studijních materiálů.
3. Popsat způsoby užívání studijních materiálů.
4. Vyvodit postupy při učení se z textu.

3.1 První etapa výzkumu - identifikace používaných studijních materiálů a frekvence jejich užití

Základní zjištění, která nejprve identifikovala používané studijní materiály a soustředila se na frekvenci jejich užití, byla již dříve publikována (Malach & Sikorová, 2014). Výsledky nebyly pro nás, vysokoškolské učitele, příliš potěšující. Zjistili jsme, že nejpoužívanějšími materiály při přípravě na zkoušku nebo zápočtový test byly *poznámky studenta z přednášek a/nebo seminářů.* 88 % respondentů uvedlo, že tyto zdroje používá stále nebo téměř vždy. Druhým nejčastěji užívaným učebním materiálem při přípravě studentů byla *skripta* (zde nejvyšší frekvenční hodnoty v dotazníkové škále označilo 80 % respondentů).

Studenti rovněž uváděli, že velmi často využívají k přípravě na zkoušku nebo zápočet zasílané prezentace přednášejícího. Na druhou stranu nejméně jsou studenty využívány *odborné články*. 60 % studentů je totiž při přípravě na zkoušku nebo zápočet nikdy nepoužívá (nebo používá jen velmi málo).

3.2 Druhá etapa výzkumu − způsoby užívání studijních materiálů

Další částí výzkumu tedy rozšiřujeme prvotní zjištění týkající se frekvence užívání studijních materiálů a zaměřujeme se na to, *jakým způsobem* studenti studijní materiály užívají. Tyto způsoby užívání nazýváme *studijními zvyky*.

3.2.1 Problémová otázka, hypotézy

Základní výzkumný problém zní: *Z jakých studijních materiálů se studenti učitelských oborů učí na zkoušku nebo zápočtový test a proč právě z nich?* Dílčí výzkumnou otázkou je: *Jakým způsobem studenti tyto studijní materiály používají, tj. jaké jsou jejich studijní zvyky?*

Hlavním cílem příspěvku bude identifikovat způsoby užívání učebních materiálů a popsat, jaké učební zvyky studentů se k užívání materiálů vztahují. K ověření výzkumné otázky jsme formulovali následující hypotézy:

H1: Studijní zvyky vysokoškolských studentů učitelských oborů se liší v souvislosti se stupněm jejich vzdělání.

Předpokládáme, že jiné studijní zvyky můžeme nalézt u studentů bakalářských vs. navazujících magisterských oborů.

H2: Studijní zvyky vysokoškolských studentů učitelských oborů se liší v souvislosti s typem jejich kmenové fakulty.

Předpokládáme, že studenti Pedagogické fakulty Ostravské univerzity mohou mít s ohledem na intenzívnější přípravu v oblasti pedagogicko-psychologických disciplín odlišné studijní zvyky než jejich kolegové z Přírodovědecké nebo Filozofické fakulty OU.

H3: Studijní zvyky vysokoškolských studentů učitelských oborů se liší v souvislosti s formou jejich studia.

Předpokládáme, že studijní zvyky mohou být ovlivněny rovněž realizovanou formou studia (prezenčního nebo kombinovaného).

3.2.2 Užitá výzkumná metoda, výzkumný vzorek

V rámci celého výzkumu byla učiněna dvě dotazníková šetření. První dotazník ASSIST (Approaches and Study Skills Inventory) byl užit ke zjišťování přístupu studenta k učení (hloubkového, povrchového nebo strategického). Je britské provenience a byl jazykově validován (překládán do českého jazyka dvěma překladateli a následně zpět do anglického jazyka). Dosažená reliabilita činila hodnoty 0,72 − 0,93 Cronbachova alfa.

S ohledem na problémovou otázku však v tomto příspěvku pracujeme s výsledky druhého dotazníku. Dotazník Užívání studijních materiálů u studentů učitelských oborů (USM) je nástrojem vlastní konstrukce a jeho cílem je postihnout čtyři oblasti:

1. Zjistit zdroje užívaných studijních materiálů.

2. Zjistit počet materiálů, které studenti při přípravě na zkoušku nebo zápočtový test užívají.
3. Zjistit formu užívaných materiálů.
4. Popsat dobu, po kterou jsou učební materiály studentem užívány.

Oba dotazníky byly předkládány současně (ve vytištěné podobě i elektronicky).

Výzkumný vzorek tvořili studenti oborů se zaměřením na vzdělávání na Ostravské univerzitě, kteří se rekrutovali ze tří fakult připravujících budoucí učitele základních a středních škol. V rámci výzkumu jsme podchytili 45 různých oborových kombinací. V dotaznících vypovídalo 299 studentů (18,7 % mužů a 81,3 % žen). Největší část souboru tvořili studenti Pedagogické fakulty (81,6 %), zatímco z Přírodovědecké a Filozofické fakulty OU jsme podchytili 18,4 % výpovědí (tabulka 1). Tento stav ilustruje rozložení oborů připravujících budoucí učitele na Ostravské univerzitě.

Tabulka 1

Vzorek studentů podle typu fakulty

Fakulta	N	%
PdF	244	81,6
PřF + FF	55	18,4
Celkem	199	100,0

Poznámka: N = počet studentů

Ve zkoumaném vzorku bylo 54,5 % studentů bakalářského typu studia a 45,5 % navazujících magistrů. U bakalářů byli nejvíce zastoupeni studenti třetího ročníku, u navazujících magisterských oborů pak studenti prvního ročníku.

Zajímali jsme se rovněž o výpovědi studentů, kteří jsou evidováni v konkrétní formě studia. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 64,9 % prezenčně a 35,1 % kombinovaně studujících respondentů.

Tabulka 2

Vzorek studentů podle formy studia

Typ studia	N	%
prezenční forma studia	194	64,9
kombinovaná forma studia	105	35,1
Celkem	299	100,0

Poznámka: N = počet studentů

Vzorek byl pořizován záměrným výběrem, se snahou o výběr exhaustivní.

4 Výsledky výzkumu

Výzkumnou otázku *„Jakým způsobem studenti učitelských oborů učebních materiály používají?“* jsme se snažili zodpovědět prostřednictvím identifikace jejich konkrétních studijních zvyklostí. Tyto jsme rozdělili do čtyř oblastí, v rámci nichž jsme koncipovali dotazníkové položky. Respondenti odpovídali pomocí pětibodové škály 1−5 (od tvrzení, se kterým se neztotožňují − tj. „zcela nesouhlasí“, až po vyjádření nejvyšší míry souhlasu − tj. „zcela souhlasí“).

První oblast zahrnovala tvrzení, která vypovídala o *zdrojích,* pomocí nichž studenti učební materiály získávají: tj. doporučenou literaturu si půjčují nebo kupují; stahují z webových stránek; nebo volí variantu horšího zdroje v případě nižšího komfortu zapůjčení. Druhá oblast zjišťovala *množství zdrojů,* které studenti při přípravě na zkoušku nebo zápočtový test používají. Tvrzení byla formulována ve smyslu: 1−2 zdroje mi k přípravě na zkoušku a test stačí; nebo potřebuji více zdrojů. Třetí oblast sledovala *preferenční formu* textů: tj. upřednostňování tištěných či elektronických materiálů. Čtvrtou, poslední oblast, tvořilo posouzení *doby* užití studijních materiálů: studenti výběru literatury věnují velkou pozornost hned na začátku semestru, kdy si knihu také čtou; nebo si kapitoly čtou až po přednáškách; s literaturou pracují během celého semestru; nebo zdroje používají jen při přípravě na zkoušku nebo test; případně si ji schovávají ke státní závěrečné zkoušce. Přehled jednotlivých oblastí a položek k nim se vztahujících ukazuje tabulka 3.

Tabulka 3

Přehled oblastí studijních zvyků

Oblast	Položka v dotazníku USM	Prům. hodnota
Zdroje studijních materiálů	co nejdříve si půjčím doporučenou literaturu	3,37
	literaturu nenakupuji	2,60
	vždy koupím doporučovanou literaturu	2,20
	nechodím do knihovny, literaturu získávám z webu	1,81
	pokud bych musel/a do knihovny, raději užiji horší zdroj	1,81
Počet studijních materiálů	jeden až dva zdroje stačí	3,55
	potřebuji více zdrojů	3,44
Forma studijních materiálů	rád/a se učím z tištěných zdrojů	4,54
	rád/a se učím z elektronických zdrojů	2,00
Doba užívání studijních materiálů	literaturu využívám téměř výhradně jen při přípravě na zkoušku nebo zápočet	3,48
	koupenou literaturu si schovávám ke SZZ	3,16
	na začátku semestru věnuji velkou pozornost výběru studijních materiálů	3,11

	s literaturou pracuji v průběhu celého semestru	2,93
	kapitoly nebo určité části textu si čtu po přednáškách	2,23
	knihu (skripta) si přečtu na začátku semestru	2,16

V těchto čtyřech klíčových oblastech jsme se snažili zachytit a analyzovat studijní zvyky, které ovlivňují způsoby učení se na zkoušku nebo závěrečný test. Získaná zjištění jsme s ohledem na vytyčené hypotézy vztahovali ke stupni vzdělání studentů (bakalářskému nebo navazujícímu magisterskému), k typu fakulty, v jejímž programu studenti učitelské obory studují (PdF, FF a PřF), a formě studia (prezenčnímu a kombinovanému).

První stanovená hypotéza předpokládala vztah mezi stupněm vzdělání studentů a jejich studijními zvyky. Předpokládali jsme, že jinými studijními zvyky mohou disponovat studenti navazujících magisterských oborů než jejich mladší bakalářští kolegové. Níže uvedená tabulka 4 ilustruje, ve kterých parametrech se tyto dvě skupiny statisticky významně lišily.

Ukazuje se, že zatímco navazující magistři se domnívají, že k přípravě na zápočtový test nebo na zkoušku stačí nastudovat jeden, případně dva učební zdroje (s tvrzením zcela souhlasí nebo spíše souhlasí 39 % respondentů), studenti bakalářských oborů využívají k přípravě více učebních materiálů (s tvrzením zcela souhlasí nebo spíše souhlasí 25 % studentů). Bližší interpretaci by nám poskytly skupinové rozhovory s respondenty. Lze se však domnívat, že studenti bakalářských oborů mohou být při studiu více závislí na řadě zdrojů, neboť příprava zahrnuje zejména učební materiály pro získání širšího teoretického základu. V navazujícím magisterském studiu se už setkáváme s více profilovanými předměty, mnohdy oborově úzce zaměřenými, k nimž existují ucelenější přehledy nebo přímo tematicky orientovaná skripta. Existuje však bohužel i možnost, že zatímco student bakalářského stupně se snaží v doporučovaných materiálech zorientovat (a proto si jich půjčí raději více), zatímco student navazujícího magisterského stupně po předchozích zkušenostech míní, že lze jednat utilitárně.

Tabulka 4

Studijní zvyky studentů v závislosti na stupni jejich vzdělávání

Studijní zvyky	p-value	Bc. (Mean)	NMgr. (Mean)
1-2 zdroje na přípravu ke zkoušce nebo zápočtu stačí	0,032	3,41	**3,72**
na začátku semestru věnuji velkou pozornost výběru studijních materiálů	0,031	**3,26**	2,93
kapitoly nebo určité části textu si čtu po přednáškách	0,001	**2,42**	2,00
s literaturou pracuji v průběhu celého semestru	0.011	**3,10**	2,74

Poznámky: Bc. = bakalářské studium; NMgr. = navazující magisterské studium.

Z tabulky 4 dále vyplývá, že studenti bakalářských oborů věnují značnou pozornost výběru materiálů již na začátku semestru. Tento fakt považujeme za logický. Jednak počet studentů nižších ročníků omezuje možnost zapůjčení konkrétní učebnice, jednak lze usuzovat, že

zejména v prvních ročnících studenti si raději obstarají zdroje s předstihem. Studenti bakalářských oborů na rozdíl od navazujících magistrů pracují s literaturou v průběhu celého semestru a příslušné kapitoly si čtou po přednáškách.

Zvýrazněné hodnoty v tabulce 5 ukazují, ve kterých vazbách byly zaznamenány statisticky významné závislosti mezi studenty jednotlivých fakult. Zjistili jsme, že studenti přírodovědecké a filozofické fakulty se (na rozdíl od studentů pedagogické fakulty) domnívají, že k přípravě na zápočtový test nebo na zkoušku stačí prostudovat jeden až dva zdroje. Ve škálových hodnotách „zcela souhlasí" a „spíše souhlasí" tak vypovědělo dokonce 76 % studentů. Zamýšleli jsme se nad možnými důvody zjištěné situace. Z rozhovorů vyplynulo, že zejména v případě studentů přírodovědně orientovaných oborů existují ke studiu ucelená kompendia nebo encyklopedie, ze kterých se připravují. Tyto odborné materiály tvoří základní literaturu v sylabech předmětu a mají tu výhodu, že poskytují komplexní pojednání o konkrétním tématu. Na rozdíl od společenských věd také nejsou přírodovědná témata tolik zatížena protichůdnými paradigmaty nebo nejednotným chápáním téže věci.

Tabulka 5

Studijní zvyky studentů v závislosti na typu fakulty

Studijní zvyky	p-value	PdF (Mean)	PřF+FF (Mean)
1-2 zdroje na přípravu ke zkoušce nebo zápočtu stačí	0,001	3,43	**4,07**
vždy koupím doporučovanou literaturu	0,007	**2,29**	1,80
na začátku semestru věnuji velkou pozornost výběru studijních materiálů	0,00001	**2,26**	1,69
s literaturou pracuji v průběhu celého semestru	0,007	**3,02**	2,53
literaturu využívám téměř výhradně jen při přípravě na zkoušku nebo zápočet	0,009	3,40	**3,85**
literaturu nenakupuji	0,002	2,48	**3,11**
rád/a se učím z tištěných zdrojů	0,015	4,48	**4,82**

Poznámky: PdF = pedagogická fakulta; FF a PřF = filozofická a přírodovědecká fakulta.

Dále konstatujeme, že studenti pedagogické fakulty si doporučovanou literaturu spíše kupují, kapitoly čtou po přednáškách a se zdroji pracují v semestru průběžně (36 % výpovědí studentů, kteří s tvrzením „zcela souhlasí" a „spíše souhlasí"). Ukazuje se také, že studenti přírodovědecké a filozofické fakulty s literaturou nepracují soustavně, ale učí se z ní především až před zkouškou nebo zápočtem (72 % respondentů těchto fakult uvedlo, že s tvrzením zcela souhlasí nebo spíše souhlasí). Studenti filozofické a přírodovědecké fakulty významněji preferují tištěný text.

Následující tabulka 6 znázorňuje zjištěné statisticky významné rozdíly mezi výpověďmi respondentů dvou studijních forem − prezenční a kombinované.

Tabulka 6

Studijní zvyky studentů v závislosti na formě studia

Studijní zvyky	p-value	prezenční forma (Mean)	kombinovaná forma (Mean)
na začátku semestru věnuji velkou pozornost výběru studijních materiálů	0,10	2,97	**3,37**
vždy koupím doporučovanou literaturu	0,0001	1,97	**2,62**
knihu nebo skripta si přečtu hned na začátku semestru	0,0001	1,96	**2,51**
kapitoly nebo určité části textu si čtu po přednáškách	0,0001	2,04	**2,57**
koupené knihy si schovávám až ke státním zkouškám	0,10	2,98	**3,50**

Studenti kombinované formy se na začátku semestru více věnují výběru učebních materiálů (zcela souhlasí a spíše souhlasí až 50 % dotázaných). Doporučovanou literaturu si rozhodně častěji kupují, než je tomu u studentů prezenční formy (zcela souhlasí a spíše souhlasí 57 % respondentů kombinované formy, zatímco u prezenční kupuje knihy pouhých 16 % studentů). Ukazuje se, že studenti kombinované formy preferují vlastní učební materiály a zřejmě jako výdělečně činní si je mohou spíše dovolit zakoupit. Nedostatek studijních tištěných materiálů pro některé předměty zřejmě způsobuje, že si tito studenti raději knihy pořizují a nespoléhají na knihovnické univerzitní služby. Zároveň lze usuzovat, že kvůli nepřímým a mnohdy poměrně neosobním vazbám, které s sebou kombinovaná forma studia přináší, se tito posluchači zaměří na individuální získání materiálů bez nutnosti kooperace se zbytkem skupiny.

Studenti kombinované formy více čtou učební materiály na začátku semestru (47 % respondentů zcela nebo spíše souhlasí s tímto tvrzením) a jednotlivé kapitoly čtou po přednáškách (zcela nebo spíše souhlasí 53 % dotázaných). Také literaturu si častěji schovávají ke státní závěrečné zkoušce než studenti prezenční formy.

5 Závěr

Ukazuje se, že studenti učitelských oborů Ostravské univerzity uplatňují celou řadu studijních zvyků, pomocí nichž učební materiály používají. Zjistili jsme, že tyto zvyky se v některých parametrech liší v závislosti na stupni vzdělávání, formě studia a v závislosti na fakultě, na které aktuálně studují.

V příspěvku jsme nejprve popsali, jak se liší studijní zvyky studentů učitelských oborů v souvislosti se stupněm jejich vzdělávání. V tomto bodě šlo o statisticky významné rozdíly *v počtu užívaných materiálů* (studenti navazujícího magisterského studia vypovídali, že jim k přípravě na zkoušku nebo zápočtový test postačí jeden nebo dva zdroje), a v případě

časového rozvržení užívání (bakaláři věnují více pozornosti literatuře na začátku i v průběhu semestru a dále kapitoly čtou ve větší míře po přednáškách). Tyto zvyky se naopak *nelišily* z hlediska zdrojů studijních materiálů (tzn. zda literaturu kupují, půjčují nebo stahují z webových stránek) a dále z hlediska preferované formy (tištěné vs. elektronické).

Na stanovenou otázku, zda se liší studijní zvyky studentů v souvislosti s typem fakulty, odpovídáme, že ano. Statisticky významné rozdíly jsme mezi studenty pedagogické fakulty a studenty fakulty přírodovědecké a filozofické nalezli v parametru *preferovaného zdroje* studijního materiálu (studenti pedagogické fakulty si doporučenou literaturu raději kupují) a *počtu užívaných materiálů* (studenti obou partnerských fakult se domnívají, že jim k přípravě na zkoušku nebo zápočtový test postačí jeden nebo dva učební zdroje). Dále jsme zachytili rozdíly ve způsobu *časového rozvržení užívání materiálů* (studenti pedagogické fakulty věnují více pozornosti doporučované literatuře na začátku i v průběhu celého semestru a také kapitoly si čtou po přednáškách). Co se týče *preferované formy* učebních materiálů, studenti přírodovědecké a filozofické fakulty upřednostňují tištěné zdroje.

V otázce studijních zvyků u studentů prezenční a kombinované formy jsme nalezli statisticky významné rozdíly v oblasti *časového rozvržení užívání materiálů* (studenti kombinované formy věnují výběru literatury větší pozornost na začátku i v průběhu celého semestru a kapitoly si čtou po přednáškách). Naopak se skupiny respondentů *nelišily v počtu* užívaných materiálů.

Výzkum přinesl pozoruhodná zjištění. Při identifikaci materiálů, se kterými studenti učitelských oborů pracují, jsme dospěli k závěru, že při jejich učebních činnostech absentují odborné publikace nebo vědecké stati. Naopak četně a mnohdy výhradně jsou užívány materiály nepublikované, jako např. zápisky z přednášek, společně vypracované otázky ke zkoušce nebo sdílené prezentace vyučujícího. Alarmující je názor některých studentů, že jeden nebo dva učební zdroje stačí ke zdárnému vykonání zkoušky či písemného zápočtového testu.

Jako vysokoškolští učitelé považujeme za důležité, abychom své studenty vedli k systematické práci s kvalitními odbornými zdroji a abychom dokázali tyto zdroje také sami vytvářet.

Literatura

Berry, T., Cook, L., Hill, N. & Stevens, K. (2011). An Exploratory Analysis of Textbook Usage and Study Habits: Misperceptions and Barriers to Success. *College Teaching*, 59, 31−39.

Durwin, C. C. & Sherman, W. M. (2008). Does choice of college textbook make a difference in students' comprehension? *College Teaching, 56*(1), 28−34.

Gurung, R. & Landrum, R. E. (2012). Comparing Student Perceptions of Textbooks: Does Liking Influence Learning? *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education, 24*(2), 144−150.

Horsley, M., Knight, B. & Huntly, H. (2010). The role of textbooks and other teaching and learning resources in higher education in Australia: change and continuity in supporting learning. *IARTEM e-Journal, 3*(2), 43−61.

Kujawski, T. A. (2011). Students Learn Equally Well From Digital as From Paperbound Texts. *Teaching of Psychology, 38*(4), 278. Retrieved from: http://top.sagepub.com/content/38/4/278.

Lea, M. & Jones, S. (2011). Digital literacies in higher education: exploring textual and technological practice. *Studies in Higher Education, 36*(4), 377−393.

Malach, J. & Sikorová, Z. (2014). *Pedagogická diagnostika a profese učitele.* Ostrava: Pedagogická fakulta.

Rockinson-Szapkiw, A. J., Courduff, J., Carter, K. & Bennett, D. (2013). Electronic versus Traditional Print Textbooks: A Comparison Study on the Influence of University Students' Learning. *Computers and Education,* 63, 259−266.

Vandsburger, E. & Duncan-Daston, R. (2011). Evaluating the Study Guide as a Tool for Increasing Students Accountability for Reading the Textbook. *Journal of College Reading and Learning, 42*(1), 6−23.

Kontakt

PhDr. Zuzana Sikorová, Ph.D.

Katedra pedagogiky a andragogiky
Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě
Fr. Šrámka 3, 709 00 Ostrava − Mariánské Hory

e-mail: zuzana.sikorova@osu.cz

Mgr. Iva Červenková, Ph.D.

Katedra pedagogiky a andragogiky
Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě
Fr. Šrámka 3, 709 00 Ostrava - Mariánské Hory

e-mail: iva.cervenkova@osu.cz